

Almindelig strafs virkemidler.

Foredrag holdt i »Dansk kriminologisk Selskab« den
26. April 1944.

Af vicefængselsinspektør A. WORM.

I.

I mange lande har man særlig i det sidste halvhundredede aar indført særbehandling af lovovertrædere, saaledes at anbringelse og behandling af disse ikke hovedsagelig bestemmes af de lovovertrædelser, overfor hvilke der skal reageres, men ogsaa af de paagældendes personlige egenart. Et særkende herved er for det meste, at foranstaltningerne, hvadenten det drejer sig om unge forbrydere eller mentalt defekte eller recidivister etc., er anordnet paa mere eller mindre ubestemt tid, saaledes at løsladelsestidspunktet er afhængigt af et med de paagældende opnaaet resultat. Ingen steder har man imidlertid, mig bekendt, ved disse reformers indførelse dristet sig til samtidig helt at forlade det gamle straffesystem, som er bibeholdt jævnsides. Flere steder ser man endog den ejendommelighed, at de nye foranstaltninger er blevet kædet sammen med de gamle straffe, saaledes at en person dømt til f. eks. internering af sikkerhedsmæssige grunde førend anbringelse heri maa udstaa sin straf. Selvom særbehandling saaledes har vundet terrain, er den største gruppe, om jeg saa maa sige, blevet »ladt tilbage« i det gamle system.

Dette gælder især alle dømt til mildere former af og kortvarige frihedsstraffe, men selv naar man ser bort herfra og kun ser paa de alvorligere straffe, for hvilke særforanstaltninger normalt træder i stedet, bliver der en ikke ubetydelig overvægt til straffene.

Dette forhold, der umiddelbart springer i øjnene, bekræftes, hvis man undersøger det statistisk. Jeg har undersøgt, hvorledes det stiller sig for forskellige lande i aarene op til 1939, da krigsforholdene begyndte at paavirke tallene i unormal retning. Det viser sig, at der snart er flere gange saa mange fanger i almindelige fængsler som i sær-anstalter, snart dobbelt saa mange og snart omtrent lige mange hvert sted.

Jeg skal for Danmarks vedkommende nævne tallene, der i 1939 stillede sig saaledes, at der i statsfængslerne hensad 748 mænd, medens 658 mænd var anbragt i sær-anstalterne.

Almindelig straf spiller, som det ses, ogsaa rent talmæssigt en stor rolle, og det kan maaske derfor — som kriminologisk selskab har ønsket det — have sin interesse at se lidt nøjere paa almindelig straf, og hvori denne nøjere bestaar.

Foredragets titel er nærmest valgt for kortheds skyld. Det er naturligvis ikke min hensigt at komme ind paa alle de omfattende emner, som kunde omfattes heraf.

Mit emne er almindelig frihedsstrafs virkemidler set fra et straffuldbyrdelsessynspunkt, og jeg ser bort fra: bodestraf, fra de mildere og kortvarigere former af frihedsstraf. Endvidere fra det virkemiddel, der ligger i selve ordet straf, i fastsættelsen af straffen og dennes publicering samt i det væsentlige fra straffen som virkemiddel overfor andre end domfældte eller overfor denne selv førend fuldbyrdelsen.

Gennem samtaler med folk fra »the Howard league« og med fængselsfolk fra forskellige lande, der har været ærlige nok til at indrømme det, har jeg faaet det indtryk, at man endnu sine steder ikke er kommet ud over elementære vanskeligheder med hensyn til lys, luft, forplejning, beklædning m. v. og endnu lider under mangel af beskæftigelse, sammenhobning af fanger, daarlige hygiejniske forhold eller indskrænkning i den rent korporlige frihed.

Fra saadanne forhold ser jeg bort og har saaledes i det

følgende for øje forhold i almindelige større fængsler af en vis standard, idet jeg tillige lader de øjeblikkelige af krigen prægede tilstande ude af betragtning.

II.

A.

Nogle af de fænomener, der først møder den, der indsættes i et fængsel, er af mere udvendig og iøjnefaldende karakter. De kunde nok henregnes til virkemidlerne, selvom deres hovedformaal er et andet end at have nogen virkning i relation til fangen.

Jeg tænker her paa det sikkerhedsmæssige udstyr: ringmur, svære porte, nøgler, hunde, armaturer, den stadige overvaagen, visitation etc.

Ligeledes indtryk af fænomener, der mere er til af praktiske og ordensmæssige grunde saasom: uniformer, fangedragter, lydighedspligten og andre krav, som følger af reglementsmæssige bestemmelser eller dagsordenen, selvom denne vel til en vis grad tilsigter at vænne til regelmæssig levevis.

Dernæst det nye millieus mange andre bestanddele: de mange mennesker, fangen kommer til at færdes imellem, anstaltstilværelsen som saadan, gaardture, kosten.

Disse ting, der jo som nævnt som hovedregel tjener forskellige praktiske m. v. formaal, vil jo nok under synsvinklen virkemidler kunne tænkes at virke afskrækkende, men er for en stor del nødvendige onder, der nærmest maa modvirkes.

Dette gælder ikke mindst savnet af det tidligere millieu, afsavnet af normalt kønsliv, af samliv med nærstaaende mennesker, savnet af et familieliv, af hustru, af børn og af det sædvanlige arbejde og virkefelt, den almindelige interessesfære.

I det hele er denne negative side af sagen utvivlsomt af afgørende virkning, den forrykkelse af fangens sociale stilling og vilkaar, der sker ved, at han maa ombytte sin sæd-

vanlige plads i livet med en fanges kunstige tilværelse, hvor næsten alt er regelbundet og ikke i større udstrækning kræver hans initiativ eller positiv indsats fra hans side.

B.

En anden gruppe virkemidler under straffens fuldbyrdelse er vel nok tilsigtede, men i deres virkning dog ret automatiske. De er for størstedelen anordnet for større grupper — er om jeg saa maa sige skaarne efter een læst — og karakteriseres iøvrigt ved kun i begrænset omfang at skulle sættes i værk ved direkte personlig indsats af funktionærene; selvom bestemt i det enkelte tilfælde af mennesker virker de som oftest ret skabelonmæssigt.

1) Herunder har vi først og fremmest selve spørgsmaalet om *fangernes anbringelse i anstalter og indenfor de enkelte anstalter*. Foruden egentlige særforanstaltninger efter lov og dom i modsætning til straffe har man flere steder indenfor det administrative system udskilt grupper af fanger, som f. eks. meget gamle fanger, legemligt svage fanger, tuberkuløse fanger m. v. En saadan administrativ klassificering byder jo paa de samme iøjnefaldende fordele som de egentlige særforanstaltninger, der ikke er straffe, og til en vis grad paa den samme vanskelighed, nemlig udvælgelsen af de rette. For en ordens skyld skal her nævnes, at kvinder, der yder et saa ringe kontingent af samfundenes lovovertrædere, jo nu saa godt som altid anbringes afsondret fra mænd.

Iøvrigt fordeles de dømte gerne mellem de forhaandenværende fængsler efter lokale retningslinier, efter alder, forstraffe m. v. Især lægges der for det meste vægt paa at holde de saakaldte begyndere klar af recidivisterne. Kun sjældent ser man domfældte samlede efter arten af deres forbrydelser, ofte derimod efter straffens længde. Herhjemme bestemmes efter de normalt gældende regler aflevering til de 3 statsfængsler efter alder og forstraffe, saaledes at Nyborg tager 1. og 2. gang straffede under 30 aar, Vridslø-

selille 3. og 4. gang straffede under 30 aar samt 1. og 2. gang straffede over 30 aar og Horsens de øvrige plus domfældte, der tidligere har haft arbejds- eller sikkerhedsforvaring.

For tiden gælder dog nogle midlertidige regler, som særlig skyldes ønsket om at begrænse transportantrejser over Store Bælt.

Indenfor det enkelte fængsel opstaar særlig spørgsmaalet om enrum eller fællesskabsbehandling — igen i forskellige grader, f. eks. totalt fællesskab med sovesale om natten, arbejde i fællesskab iøvrigt celle, eller celle under alle forhold. Afgørelsen af spørgsmaalet er ofte bestemt af fængslets bygningens indretning. Ofte kombineres de 2 systemer indenfor samme fængsel og med hensyn til samme fange i straffetidens løb. Om det ene eller andet af disse virkemidler eller en af deres kombinationer benyttes, er naturligvis meget afgørende for fangens behandling. Fordele og farer ved enrum og fællesskab har været drøftet i det uendelige siden fængselsreformernes første Dage, og begge dele har været forsøgt som det synes uden større held.

Den tidligere almindelige opfattelse af cellesystemet, at fangen blot ved at være henvist til sit eget selskab vilde blive vakt til eftertanke med derpaa følgende anger, soning og forbedring deles formentlig ikke mere af mange kriminalister.

At der skulde ske noget saadant i almindelighed vilde, synes jeg, nærmest være mirakuløst. At celletilværelsen gør fangens sind modtagelig for en personlig, positiv indvirkning, der samtidig sættes ind, er derimod utvivlsomt rigtigt, men en rationel udnyttelse heraf finder ikke sted, og hele den kunstige celletilværelse, der ligger saa fjernt fra livets almindeligste vilkaar, taler imod systemet.

I virkeligheden er det vel saadan, at cellesystemet, da det i sin tid blev indført, betegnedes et stort fremskridt fremfor tidligere tiders sammenhobning af fanger uden hen-

syn til køn, alder etc., men at man siden mange steder er blevet hængende herved i mangel af bedre.

Fællesskabet er formentlig paa sin vis ligesaa skadeligt, naar det ikke er nøje kontrolleret og gaar haand i haand med andre foranstaltninger. Det er en kendt sag, hvorledes et enkelt uheldigt element kan farve sine omgivelser, og man ser under livets forskellige forhold, hvordan de daarlige elementer har tendens til at dominere.

For en mere indgaaende observation af fangen er det imidlertid nødvendigt at se ham i hans forhold til andre.

I fængsler, hvor man har baade fællesskab og enrum, bliver afgørelsen af spørgsmaalet og afgørelsen af, til hvilken fællesgruppe den paagældende henføres, tit rent praktisk f. eks. bestemt af hensynet til at samle fanger, der er beskæftiget i samme arbejdsfag. Imidlertid, hvad enten det drejer sig om fællesskab eller enrum, kan disse behandlingsmetoder dog næppe *i sig selv* forventes at give et resultat med hensyn til indvirkning paa fangen, ligesom selve frihedsberøvelsen — der jo kunde nævnes som almindelig strafs hovedvirkemiddel — næppe i sig selv kan tillægges en saadan betydning.

Herhjemme hører reglen om fællesskab eller enrumsbehandling til de faa regler om straffuldbyrdelse, der er optaget i selve straffeloven, i dens § 34, og gaar som bekendt ud paa, at kortere fængselsstraffe som regel fuldbyrdes i enrum, længere i fællesskab. De nærmere regler fastsættes ved kgl. anordning, der har fikseret grænsen ved 2 aar, men denne regel er underkastet talrige undtagelser særlig i retning af fællesskab.

2) Hertil hører videre det saakaldte *klassesystem* eller det progressive system, som benyttes mange steder. Det er saaledes indrettet, at straffetiden er delt i forskellige stadier eller trin, der igen kan være inddelte i mindre dele. Afgørende for oprykning er gerne fangens flid og opførsel undertiden udtrykt i indtjening af mærker eller points, og ved ankomsten til et højere trin i stigen opnaas øgede fordele af forskellig art.

Med hensyn til oprykningens forløb kan det enten være saadan, at grænserne mellem stadierne ligger fast, saaledes at fangen blot, hvis han *ikke* opfylder fordringerne med hensyn til flid og opførsel, kan bremses paa sin vej opad eller saaledes, at han kan opnaa tidligere overgang til næste stadium eller endelig saaledes, at han endog kan fremskynde sin løsladelsesdag. Som andre fastlagte ting tenderer saadanne systemer tit imod at blive automatiske. Det kan gaa af sig selv — som tiden gaar, faar det ogsaa lov til at gaa af sig selv.

Den værdi, systemet burde indebære ved at stimulere fangen til flid og god opførsel, kan derfor let blive problematisk, saaledes at systemets mest reelle betydning ligger i det rent disciplinære, idet klassenedsættelse gerne hører til disciplinærstraffene.

Herhjemme har vi som bekendt et klassesystem bestaaende af 3 stadier: Begyndelsesstadiet, Mellemstadiet, der atter er delt i 4 klasser, og Overgangs- eller Slutstadiet.

Da tanken i systemet formentlig foruden det ansporende i almindelighed ogsaa er at gøre de lange straffe noget mere afvekslende og mindre farveløse, er systemet, om jeg saa maa sige, skaaret til efter de lange straffe, som er forholdsvis sjældne, mens det ikke passer godt for de mindre, langt hyppigere forekommende straffe. For at udfolde sig i sin helhed, saaledes at fangen skal gennemgaa alle klasser, kræves en straf af 4 aar.

Jeg skal her indskyde, at af de i 1933—37 til udstaaelse af fængselsstraf i statsfængsel indsatte 3510 mænd havde 68 eller knapt 2% 4 aar, ca. 3% over 3 aar.

For straffe under 4 aar springes der i klasserne — under 15 maaneder kommer fangen kun paa 2. klasse, fra 15 maaneder og opefter kun paa 1. og 3. klasse. Dette forhold har fangerne ofte selv svært ved at forstaa. Er der en retlighed, der hører 3. klasse til som f. eks. at være i besiddelse af et ur, som fangen meget gerne vil opnaa, maa han, hvis hans straf er under 15 mdr., vente til

Slutstadiet, da han springer baade 3. og 4. klasse over. Havde fangen haft 15 mdr. og derfor skulde have gennemgaaet 1. og 3. klasse, havde han kunnet faa sit ur, men maatte saa til gengæld have give afkald, i hvert fald for en tid, paa 2. klasses goder som f. eks. tilladelse til i større omfang at faa udleveret fotografier af sine nærmeste paarørende eller til at deltage i idrætsøvelser i fri luft. For personalet er systemet ubehageligt, fordi det ikke er helt let at lære. Der har endvidere fra praktiske fængselsmænd herhjemme været ønske om at faa udtaget reglerne om fangens adgang til besøg og brevveksling, saaledes at hypigheden af besøg og breve ikke skulde afhænge af oprykningen, idet man formentlig fuldstændig med rette har ment, at hensynet til at opretholde kontakten mellem fangen og hans nærmeste, i de fleste tilfælde er saa vigtig, at der lige fra begyndelsen i fuldt omfang bør gives adgang til forbindelse med omverdenen.

Den vægtigste indvending, der kan rettes mod det skematiske klassesystem, naar man overhovedet vil opretholde det, er imidlertid efter min mening, at det udøves automatisk, saa at fangerne kan være sikre paa at rykke op, og ikke i overensstemmelse med sin forudsætning saaledes, at der kræves en egentlig indsats fra fangens side, for at oprykning kan finde sted. Noget betydeligt middel til at indvirke paa fangen er det derfor — i hvert fald i sin nuværende form — ikke.

3) Ved afslutning af det sidste stadium i klassesystemet sættes i efterhaanden mange lande ind med et betydningsfuldt virkemiddel: *løsladelse paa prøve*, hvor individuelle hensyn i højere grad gør sig gældende.

Under fængselsopholdet maa man, hvis der overhovedet skal være nogen mening i straffen for den enkelte, stadig have blikket rettet forud mod tiden efter løsladelsen, og prøveløsladelse som eventuelt middel bør derfor og ikke alene disciplinært være et vigtigt virkemiddel i arbejdet med fangen.

For fuldtud at naa sit formaal — for saa vidt dette forudsættes at være den enkelte fanges genindtræden i samfundet — er det givet, at straffens virkning maa fortsættes udover fængselsopholdet, og i denne betydning er prøveløsladelse utvivlsomt en af de vigtigste nydannelser i straffuldbyrdelsen. Ikke desto mindre finder man undertiden uvilje imod institutet hos selv ledende fængselsfolk. Selve den tanke at have en fange under behandling i et fængsel for derefter, naar det afgørende øjeblik: løsladelsen kommer, da at lade ham sejle sin egen sø, synes i sig selv urimelig. Det forekommer mig derfor beklageligt, at løsladelse ikke kan foregaa paa denne maade for en endnu større del af fangerne, end tilfældet er. Herhjemme kan alle fanger med en straffetid paa mindst 9 maaneder opnaa prøveløsladelse.

I Sverige har der været forslag om foruden fakultativ prøveløsladelse jævnsides hermed at indføre obligatorisk prøveløsladelse med eftergivelse af en mindre del af straffen for de fanger, der ellers skulde have været endeligt løsladte.

Ved prøveløsladelse er det fremtrædende vilkaar underkastelse af tilsyn, og med dette sidste kommer institutet til at staa og falde. Efter min erfaring er det af vigtighed, at tilsynet udøves i kontakt med fængslet, bedst af personer, der kender fangen og er denne bekendt fra straffetiden, dette ogsaa for at fængslet til brug for sit arbejde kan høste gavn af de erfaringer, der gøres med de løsladte. Gennem en effektiv vejledning af løsladte kan man til en vis grad søge at opveje en af straffens mest betænkelige virkninger, som gør sig gældende udenfor fængslet, nemlig den mistro, ringeagt og smaalige forfølgelse, der almindeligt bliver den tidligere straffede til del fra samfundets, og saa det officielle samfunds, side, og som iøvrigt netop er en af de hovedvanskeligheder, forsorgen for disse mennesker har at kæmpe med.

4) Et af fængslets vigtigste virkemidler, som kan hen-

regnes til denne gruppe af mere automatisk virkende, omend nok tilsigtede, er *arbejdet*, idet dog individuelle hensyn ogsaa her i noget højere grad gør sig gældende. Da man i sin tid forlod livs- og legemsstraffene til fordel for frihedsstraffene har, saa vidt man kan se, hensynet til at udnytte fangernes arbejdskraft spillet stærkt ind. Dette synspunkt anerkendes som hovedregel ikke mere principielt. Arbejdet skal være produktivt, men hensynet til at beskæftige fangen paa rimelig vis gaar forud for interessen for rentabiliteten. Problemerne her er mange. Blandt de vigtigste er vanskeligheden ved indenfor et fængsels rammer og de andre hensyn, f. eks. isolering fra de daarlige elementer, at etablere arbejdsmuligheder af samme art, som dem den løsladte skal gaa ud til. En anden vanskelighed er den uvilje, man møder fra de frie arbejdsfags side paa grund af den paastaede konkurrence, der paaføres den frie produktion, som ofte tvinger fængselsledelserne til at drive arbejde efter regiesystemet med fremstilling af produkter til egen eller andre statsinstitutioners brug. En tredje hovedvanskelighed er at faa fangen, der jo ofte har fejlet i livet paa grund af manglende evne eller vilje til at bestille noget, til at gøre dette i fængslet; et automatisk virkende klassesystem hjælper i hvert fald ikke hertil; det nu meget anvendte akkordsystem derimod bedre. Indenfor hvert enkelt fængsel at have tilstrækkeligt antal arbejdsgrene er selvfølgelig ogsaa vanskeligt, ligesom mulighed for oplæring, selvom den ellers var tilstede, ofte ikke kan udnyttes som følge af de korte straffetider.

Egentlige individuelle hensyn ses som oftest kun taget med hensyn til faguddannede og unge fanger.

Beskæftigelsen deles i reglen mellem arbejde for fængslets økonomi (køkken, rengøring, depot, gartneri m. v.), industriel og værkstedsdrift og jordbrug. Indenfor rammerne af gammelt fængselsbyggeri er muligheden for fri-luftsarbejde i reglen ogsaa alt for smaa.

Som det ses, er der i almindelighed endnu meget at naa,

forinden dette vigtige middel fuldtud kunde frugtbares paa individuel basis.

Til spørgsmaalet om arbejde knytter sig spørgsmaalet om en godtgørelse herfor og endvidere spørgsmaalet om fangens adgang til at anvende denne.

Egentligt vederlag plejer der ikke her at være tale om og heller ikke om udbetaling af kontanter, men det er dog et spørgsmaal, om man ikke, hvis man tilstræber at nærme vilkaarene i fængslet til det frie livs, maa komme ind paa ydelse af egentligt vederlag og maaske ogsaa udbetaling af kontanter vel at mærke imod fuld normal arbejdsydelse.

En eventuel udbetaling af rede penge maatte naturligvis ledsages af nøje overvaagen af anvendelsen, og den kunde maaske i højere grad give anledning til at lære fangen selv at økonomisere og den herfor nødvendige forudsætning: at føre regnskab.

5) Under denne gruppe virkemidler kunde ogsaa til en vis grad medtages *skolen*, som under en eller anden form findes de fleste steder. Ikke for saa vidt angaar lærernes mere direkte arbejde med hensyn til de enkelte fanger, men som institution.

I mange skoler, ogsaa i det fri, er det smaat med, hvor stor opmærksomhed der bliver tid og lejlighed til at rette imod den enkelte — ligesaadanne her.

Gymnastikundervisningen især er anlagt gruppevis og kunde jo nærmest siges at høre til den nødvendige hygiejne sammen med badning, barbering, luft, god kost, rigelig søvn m. v. Bortset herfra foregaar skolens arbejde oftest for en stor del som almindelig klasseundervisning i forskellige almindelige skolefag, hvoraf nogle har praktisk betydning, men andre gennemgaaende maa antages at være af mindre værdi for eleverne sidenhen. Det er vel i det hele et spørgsmaal, om ikke alle de gode kræfter, der anvendes paa almindelig klasseundervisning, kunde anvendes bedre.

Med hensyn til benyttelsen af bogsamlingen kan der lej-

lighedsvis ydes vejledning til de enkelte fanger, men oftest tildeles bøgerne efter fangens egne ønsker. Antallet til hver en tid er som regel, hvor det progressive system benyttes, afhængig af, paa hvilket stadium heri fangen befinder sig, og arten af bøgerne er bestemt af samlingernes sammensætning.

Foredrags, films og koncerter mission er jo blandet. Det belærende, underholdende og fornøjende indgaar heri som momenter. Nogen virkning af disse ting med hensyn til den enkeltes udvikling finder sikkert sted, men indtræder da mere tilfældigt, da den jo ikke paa nogen maade ved denne art virkemidler en masse kan forudberegnes. I den ensformige ørkenvandring, en straf ofte maa være, er den slags oplevelser utvivlsomt for visse fanger oaser, ligesom skønhedsindtryk af anden art som blomster virker læskende.

7) I denne sammenhæng skal nævnes *gudstjenesten* som saadan. Denne søges, ogsaa naar deltagelse er frivillig, livligt, sikkert forholdsvis af betydeligt flere end ude i samfundet, og i kirken synges der kraftigere og ivrigere, end man ellers hører det. Det er altid en gribende oplevelse at høre salmesangen i en protestantisk fængselskirke.

Spørger man nu, hvorfor fangen kommer her, falder svaret næppe langt fra det rigtige, hvis man siger, at en del kommer for at faa bedre lejlighed til at snakke med og iøvrigt have forbindelse med deres kammerater — selvfølgelig ureglementeret, da der som hovedregel hersker tavshedspligt i fængselskirker — en ubetydelig brøkdelen af dybere religiøse grunde, en større brøkdelen af vag religiøs trang og trøstnød og endelig størstedelen vel for adspredelsens skyld enten udelukkende eller isprængt et par af de nævnte formaal. Vanens magt og at gøre som de andre kan selvfølgelig ogsaa gøre sig gældende. Til illustration skal jeg gengive et brudstykke af en af de mange dagbøger o. lign., som fanger ofte skriver i fængslet, hvor en fange, hvis troværdighed der ingen grund er til at betvivle, skriver: »Jeg kommer forresten i tanker om en lille sen-

timental og alligevel saa pudsig en Oplevelse, jeg havde i Kirken Juleaften, og jeg tror, jeg vil skrive den ned for ikke at glemme den, for den ligesom kendetegner den Stemning, der er over en saadan Kirkegang Juleaften her-nede.

Vi kom ind i Kirken og saa Juletræerne med alle Ly-sene skinne os i Møde og Gran var der pyntet med alle Vejne foran Altret en mægtig stor Juleklokke ogsaa af Gran — det var virkelig saa stemningsfuldt, saa man et Øjeblik var ved at glemme, hvor man var. Men naar man saa kom i Tanke om det, saa kan det jo ikke nægtes, at det ligesom kom til at trække lidt i Mundvigene Jeg kom til at sidde ved Siden af en ældre Mand med Brillen. Og jeg kunde jo nok se paa ham, at hans Humør det var endog særligt langt nede, og da vi begyndte at synge alle de gamle, kendte Julesalmer, saa kunde han da heller ikke mere, og Taarerne løb ham paa Kryds og tværs ned ad Kinderne og Brillerne kom snart af, for de var jo til ingen Nytte. Da vi begyndte at synge »Julen har bragt velsignet Bud«, saa brast det fuldstændigt for ham og han hulkede højlydt, saa alle omkringsiddende kunde høre det. Jeg troede selvfølgelig, at han i Tankerne var langt borte her-fra — hjemme hos sine Kære, som han maatte undvære paa en Juleaften — men pludselig vender han sig om mod mig, og med Taarerne strømmende ned ad Kinderne fremhulker han det til mig: »Vil du bytte med to Æbler mod to Stænger Skraa?«

Eivind Berggrav omtaler i sin fremragende bog: »Fangens sjel — og vår egen« sentimentaliteten hos mandfolk, der er borte fra deres hjem, og nævner, at den eneste dag i aaret, hvor han ingen bremser lægger paa stemningen, er juleaften.

Gudstjenesten kan jo nok have megen betydning, der ikke saadan lader sig grade, men man maa blot ikke tro, at naar fangen kommer til gudstjeneste, saa er alt godt, saa gør straffens moralske virkning sig i særlig grad gæl-

dende — der maa mere til end som saa. En kirke bør man have i fængslet, for at de, der ønsker det, frivilligt kan udøve deres gudsyndelse — og saa vidt praktisk muligt for alle de forskellige anerkendte trossamfund, men nogen afgørende betydning, som man tidligere gjorde, skal man næppe tillægge det.

C.

Som en tredje gruppe af straffens virkemidler har jeg her valgt at opstille de mere personlige, hvorved jeg tænker paa hele det vigtige omraade, indenfor hvilket der paa mange forskellige maader ydes en indsats af de enkelte mennesker blandt personalet direkte overfor den enkelte fange.

For at vinde nogen klarhed over, hvor stor betydning dette kan tænkes at have, skal jeg omtale de forskellige arter funktionærer, som et almindeligt fængsel normalt er udstyret med, idet jeg for en ordens skyld begynder med de overordnede.

Først har vi altsaa fængslets leder, som man herhjemme med en noget misvisende betegnelse kalder *inspektoren*.

Disse stillingers omfang kan rent kvantitativt være forskellig efter fængslernes varierende størrelse, og betingelser og uddannelse for at opnaa stillingerne kan ogsaa være forskellig.

Nogle steder fordres almindeligvis akademisk uddannelse, andre steder er det ikke ualmindeligt, at lederstillingerne kan naas gennem avancement fra styrken. Arten af de forretninger, der paahviler cheferne er imidlertid, saa vidt jeg ved, temmelig ensartet og jo til en vis grad given med sagens natur.

Han er knyttet til en eller flere anstalter, hvis drift han skal overvaage ved hjælp af sine forskellige medarbejdere. Han maa tage sig af spørgsmaal vedrørende bygninger med alt, hvad dertil hører, af arbejdsdrift, økonomi, maa overvaage skolens arbejde, forsorgsarbejde, den lægelige og

gejstlige betjening af fangerne, følge arbejdet i de forskellige kontorer, der varetager korrespondance m. v. Hele personalet og alle de dermed sammenhørende tjenstlige forhold maa han tage sig af, avancementsspørgsmaal, tjenestegangen, ferispørgsmaal, uniformsspørgsmaal, uddannelse etc., og han har saaledes omfattende administrative byrder foruden selve det essentielle: fangernes forhold. Mængden af spørgsmaal trænger sig daglig paa og kræver deres afgørelse, og selvom en fængselschef kan overlade bestemmelsen heraf til mange overordnede medarbejdere, bliver der nok tilbage at holde sig à jour med. Rent praktisk sluges en masse af dagens timer af skrivebordsarbejde og telefonekspedition, og mange mennesker maa en leder tale med daglig, baade tjenestemænd og personer udefra, som søger ham. Ogsaa repræsentativt maa lederne give fængslet ansigt udadtil.

»Det er en blandet forretning«, som en af inspektorerne en gang sagde til mig, han fik under et af funktionærmøderne, hvor fangernes forhold drøftedes, en opringning fra landbrugsafdelingen om, til hvilken hingst den blissede hoppe skulde, og en anden om, hvordan bordene skulde pyntes til en repræsentationsfrokost for et fremmed rigsdagsudvalg, der ventedes paa besøg.

En del tvivlsspørgsmaal vedrørende fangernes korrespondance, besøg, anbringelse ved arbejde etc. vil ofte blive forelagt lederen til afgørelse. Direkte kontakt med fangerne har inspektøren — hvis han ikke personlig lægger vægt herpaa — mest kun ved fremstillingen, som fangen kan forlange for ham, og maaske ved den mere negative side af sagen: under disciplinærførhør i anledning af brud paa reglementet. Nogle steder ser lederen dog hver fange baade efter indsættelsen og umiddelbart før løsladelsen.

At holde orden i administrationen og kende sit personale giver et stort arbejde — at kende de enkelte fanger, foruden de relativt faa, som giver særlig anledning til det, bliver der umulig tid til. Ved fremstillingerne er

der gerne et saa stort antal fanger, at det for overhovedet at kunne overkommes, maa gaa ret hurtigt, saa en nøjere indgaaen paa de enkeltes forhold eller samtale med ham udover det nødvendige, som oftest er udenfor muligheder-nes grænse.

Som nærmeste medarbejder har lederen en *souchef*, kaldet *viceinspektøren*, der er hans stedfortræder, om hvis forretningsomraade omtrent det samme gælder. Ogsaa hans tid sluges mest af administrativt arbejde, og hans mulighed for personlig kontakt med fangen er ligeledes nødvendigvis væsentligst indskrænket til fremstillinger, hvor jo i hvert fald kun et vist udsnit af fangerne viser sig mere eller mindre hyppigt. Tid til at opsøge alle de mange fanger, som ikke kommer med her, til at lære dem at kende, endsige forsøge at stille et eller andet op med dem, bliver der alt for lidt af. Jeg har selv som betjent lært flere fanger personlig godt at kende i maaneder, end jeg i et tilsvarende antal aar har kunnet det som *viceinspektør*.

For andre tjenestemænd af samme gruppe, som undertiden forefindes, gælder det samme, idet anstalter udstyrede med saadanne til gengæld har saa meget større be-lægning, at man er lige vidt.

Ved fængsler findes gerne en journal eller stamrulle, som den kaldes herhjemme, hvori alle fanger efter deres ankomst indføres, og som rummer oplysning om deres data, familieforhold, ægteskabelige og borgerlige forhold, deres eventuelle forstraffe, en beskrivelse af deres for-brydelse, en levnedsskildring m. v. Denne føres ofte ihvertfald delvis af *viceinspektøren* eller en lignende em-bedsmand, idet den selvsagt er en vigtig ting, hovedkilde til oplysning om fangen. Dette har den fordel, at den paagældende ser hver enkelt, men ofte maa kontakten indskrænke sig til denne ene omend grundige samtale og dette førstehaandsindtryk, som det jo kun kan blive, og værdien heraf bliver derfor ofte kun ringe, og samtalen kommer væsentligst kun til at tjene formaalet; at faa ud-

fyldt rullen. Endvidere kræves for en virkelig værdifuld indrullering, at der forud gaar et studium af fangens akter, som kan være særdeles omfangsrige. Ikke alle fanger er sandhedsvidner, og oplysningerne, de giver, maa kontrolleres og deres forhold belyses paa anden maade end gennem deres eget udsagn. Jeg har som betjent prøvet at lære fanger særdeles godt at kende uden at have haft adgang til deres akter, og har da erfaret ved senere studium af disse, hvorledes billedet af de paagældende har ændret sig. Modsat har jeg forsøgt først at skaffe mig grundigt kendskab til en fanges akter og derefter med personerne. Det var som at bese en lokalitet efter først at have faaet den indgaaende beskrevet. Beskrivelsen kan være udmærket, men det er dog, ligesom der først efter selvsyn kommer dimensioner og afrunding. Alt er det samme og dog alligevel anderledes.

Begge dele maa følges ad, baade kendskab til personen og til akterne, og ogsaa paa dette sidste punkt gør de mange andre tjenstlige pligter det saa godt som umuligt at udrette noget.

Fangerne maa ogsaa ses udenfor fremstillingen, hvor de møder op »med søndagsansigtet« paa, og til cellebesøg, værkstedsbesøg etc. bliver der kneben tid.

For *præster og lærere* stiller sagen sig nok noget bedre. De fleste større fængsler er udstyrede med saadanne tjenestemænd med heldagstjeneste, men netop fordi de er større, kommer man dertil, at de paagældende skal betjene hundredevis af fanger, der tilmed paa grund af de fremherskende kortvarige straffe hyppigt kommer og gaar.

Det er derfor uhyre vanskeligt for ikke at sige uoverkommeligt ogsaa for disse tjenestemænd — selvom de ikke er bebyrdet i saa høj grad som de tidligere nævnte med administrative hverv — at faa blot en væsentlig del af de mange fanger med i et direkte personligt arbejde.

For lærernes vedkommende lægger iøvrigt selve undervisningstimerne i høj grad beslag paa tiden.

Forsorgsmedarbejderen lider under samme vanskeligheder. Hans arbejde ligger iøvrigt for en stor del udenfor anstalten, hvor han maa opsøge de paarørende, arbejdsgivere m. v., og lægen, for saa vidt man overhovedet har en saadan til fuld tjeneste, har næsten mere end nok i at overkomme de nødvendige lægelige undersøgelser og behandling af de forefaldende sygdomstilfælde. Det er ogsaa først i de senere aar, man er begyndt at erkende nødvendigheden af i vid udstrækning at maatte benytte særligt psykiatrisk kyndige læger i det almindelige fængselsarbejde. Belgien kan vist siges her at være videst, men ogsaa her deltager lægen ikke i nævneværdig grad i selve behandlingen.

Af andre overordnede funktionærer har man gerne økonomileder, leder af arbejdsdriften, regnskabschef til at lede bogholderi, kasserer o. l. Disse tjenestemænd har i reglen ogsaa i nogen grad med fangerne at gøre, direkte mest ved fremstilling, men deres hovedvirkefelt falder paa andre omraader, saaledes at de ikke først og fremmest kan forventes at give sig af med at paavirke fangerne.

Naar vi fra denne kreds af øverste tjenestemænd vender os til *det uniformerede korps*, stiller sagen sig en del anderledes. Størstedelen af disse tjenestemænd gaar om fangerne gennem dagens timer og har mere eller mindre stadig personlig føling med dem. De overordnede indenfor selve styrken: overbetjentene, som de kaldes herhjemme, ikke mindst den ledende af disse, har naturligvis mange opgaver med hensyn til personalet og af mere kontormæssig og anden art, men deres daglige kontakt med fangerne er dog stærk. Imidlertid lider disse tjenestemænd, som svæver over det hele, ogsaa under det overvældende antal fanger. De ledende indenfor arbejdsdriftens forskellige fag: værk mestre eller indenfor økonomien, f. eks. køkkenchef, gartner, depot- og lagerforvalter etc. har naturligvis deres fagmæssige opgaver, men oftest stadig i deres arbejde med fangerne at gøre, idet næsten alt arbejde jo udføres af fangerne. Saa

godt som alle indenfor det uniformerede korps med ganske enkelte undtagelser har med fangerne at gøre, ser dem dagen igennem under alle de skiftende situationer, som fængselslivet medfører. Imidlertid er det hyppigt saadan, at fangerne ikke forbliver alt for længe indenfor samme afdeling eller postomraade, eller at personalet ved disse skifter. Indenfor arbejdsdriften er dette forhold mere stabilt. Endvidere har betjentene sjældent nærmere forkundskaber om fangen, saadan at de udelukkende har ham selv at holde sig til, og endelig har betjentene efter deres rekruttering og stillingernes hele karakter kun nødtørftige forudsætninger for at udnytte den viden om fangen, de gennem den personlige berøring med ham kommer i besiddelse af, til at udøve nogen mere planmæssig paavirkning af ham, selv om dette krævedes af dem.

Men dette sidste er nemlig slet ikke tilfældet. Instrukser og lign. bestemmelser tillader i reglen ikke i videre udstrækning samtaler med fangen. Vil fangen noget særligt, maa de henvises til fremstilling for de tidligere nævnte overordnede tjenestemænd. Betjenten skal passe sin opsynstjeneste, skal være høflig, rolig, ligevægtig, forstaaende. Han skal være opmærksom paa træk hos fangen, som kunde tyde paa selvmordsplaner, og forstaa at omgaas selv vanskelige fanger paa en fornuftig maade. Der kræves, at han skal tilstræbe en vis handlingsform og indstilling, og at han gennem sit eksempel virker vejledende for fangen, men andet forlanges ikke og kan heller ikke efter stillingernes nuværende placering forlanges. At der af mange indenfor det uniformerede korps — ligesom selvfølgelig i høj grad af de overordnede — er øvet og øves et betydeligt arbejde til gavn for de enkelte fanger, ved jeg af erfaring; og ingen vil betvivle det, sagen er blot, at denne almindelige menneskelige paavirkning, som under enhver system vil udstraale fra mennesker med anlæg herfor, som det er nu, falder altfor tilfældigt og ikke paa nogen mulig maade kan komme blot en betydeligere del af fangerne til gode.

I kvindefængsler er personalet kvindeligt, i katolske lande er det oftest nonner, som varetager arbejdet i fængslet. Jeg har ingen grundig praktisk erfaring hermed, men jeg kan forstaa, at forholdene ikke her er afgørende forskellige undtagen maaske i de katolske lande, hvor paavirkningen hviler paa særligt grundlag. I mandsfængslerne findes der kun faa stillinger for kvinder, nemlig sygeplejersker og nogle steder indenfor depoter og vaskeri. Disse kvindelige elementer er utvivlsomt af stor betydning, men virker kun indenfor deres specielle omraader. Man kan ikke afvise den tanke, at det muligt vilde vise sig gavnligt at udvide det kvindelige element indenfor mandsfængslerne.

Indflydelse fra andre funktionærers side end fængslets egne finder kun sted i begrænset omfang. Der kan komme besøg fra fængselsvæsenets centralstyrelse eller fra anerkendte forsorgsforetagender eller f. eks. fra en »hjemmepræst«, men noget større bidrag til egentlig behandling kan det sjældent betyde.

Sine steder har man imidlertid en kreds af *besøgende* udvalgt blandt villige og interesserede personer udefra, som i samraad med vedkommende fængselsledelse aflægger en eller flere bestemte fanger besøg, hvorunder de taler med disse om alle forskellige forhold af betydning for fangen, ikke mindst med henblik paa deres freimtidige tilbagevenden til samfundet. De rette personer kan gennem dette hverv have afgørende betydning for deres klienter, og institutionen synes absolut at rumme værdifulde positive momenter.

Vil man fuldkommengøre kredsen af mennesker, fangen i fængslet kan have berøring med, maa endnu nævnes 2 grupper, nemlig fangens paarørende og medfangerne.

Med sine *paarørende*: forældre, hustru, kæreste, børn, søskende m. v. kan fangen have forbindelse — foruden gennem korrespondance — ved besøg. Udover almindelige menneskelige hensyn til begge parter ligger til grund herfor den store betydning af, at fangen ikke rives mere ud

af sine forhold og sin forbindelse med sit tidligere liv end højst nødvendigt. Virkningen af besøg er umaadelig varierende alt efter rigdommen af forskellige menneskelige forhold, og der lader sig daarligt sige noget almindeligt herom, som har interesse i denne forbindelse.

Personer selv indenfor den nærmeste kreds af paarørende kan efter de sædvanligt gældende regler udelukkes, hvis vedkommendes paavirkning af fangen maa antages at ville være uheldig. Værdien for parterne ved saavel besøg som brevveksling mindskes derved, at der til begge dele i almindelighed er knyttet kontrol og censur paa forskellig maade. Censuren giver paa den anden side fængslet værdifulde oplysninger om den paagældende fange, hans paarørende og forhold iøvrigt.

Disse kilder udnyttes ofte ikke i større grad. Naar fangetallet i fængslerne gerne er for stort, bliver brevcensuren i tilsvarende grad overvældende og rutinemæssig, og ved besøgene er kontrollen gerne overladt til fængselsbetjente, og de, der maaske kunde have haft mest nytte af dem, faar højst indirekte oplysninger herom.

Hvad den fra *medfanger* udgaaende paavirkning angaar, er den principielt af tvivlsom karakter, og der kan kun med forsigtighed bygges derpaa. Paa den anden side er det en faktor, man maa tage med i beregning. Naar man efterhaanden er naaet til den erkendelse, at celletilværelsen ikke er saliggørende, og man ikke vel kan sprede fanger i familiepleje eller lignende, maa man samle dem og lade dem leve i hinandens selskab. Opgaven bliver da en omhyggelig sortering i mindre fællesskab og noje overvaagen af disse.

D.

Som det vil være fremgaaet af det om funktionærernes arbejdsvilkaar skildrede, er mulighederne for, at nogen væsentlig del af fangerne kommer til at nyde godt af nogen mere planmæssig paavirken fra funktionærernes side ikke større.

Den store gruppe underordnede funktionærer, som gennem deres daglige omgang med fangerne har mulighed for at lære dem at kende, har gennemgaaende ikke og kan ikke forlanges at have forudsætning for og har heller ikke som opgave i egentlig forstand at virke ind paa dem. De færre overordnede, som mulig kunde udføre et arbejde i denne retning, har heller ikke mulighed herfor, idet de ikke med hensyn til blot en betydeligere del af fangerne kan opnaa den uomgængelig nødvendige forudsætning herfor: indgaaende kendskab til fangen. Trods al god vilje og ofte stor og dygtig arbejdsindsats tillader selve systemet i dets nuværende udformning ikke funktionærene at gøre fangeklientelet til genstand for en individuel personlig behandling.

Ved fængslerne afholdes i almindelighed med regelmæssige mellemrum, gerne hver uge, et møde, hvori de overordnede funktionærer, incl. den ledende overbetjent, deltager, funktionærmødet, som det herhjemme kaldes. Her kan saa godt som alle spørgsmaal vedrørende fangernes forhold drøftes, og som staaende emner har man spørgsmaalet om oprykning, prøveløsladelse og de saakaldte bedømmelser — en karakteristik af fangen, som gives enhver med regelmæssige mellemrum. I dette møde, hvor man, om jeg saa maa sige, skulde kunne lage en anstalts arbejde paa pulsen, giver det nødvendigvis manglende dybere kendskab til fangen sig særlig tydeligt til kende. Enten er det et brydsomt arbejde at faa sat en karakteristik paa benene, eller ogsaa bliver det let en mere rutinemæssig skabelonagtig bedømmelse under anvendelse af mere gængse hævdvundne adjektiver og kriterier, som »pæn«, »fornuftig«, »flink«, »næppe helt haabløs«, »kan bringes til at bekende« o. m. a., som ofte ikke fortæller saa forfærdelig meget om, hvad den paagældende indeholder. Paa grund af det store fangetal og til en vis grad paa grund af de korte straffetider, bliver der sjældent tale om senere revision af den første bedømmelse, som gerne bliver staaende uændret og

usuppleret. Spørgsmaalet om en eventuel behandling ud fra den indvundne viden kommer sjældent paa tale. Herved spiller det ind, at kredsen af overordnede funktionærer ikke udover deres forskellige faglige uddannelse som jurister, præster, lærere m. v. i almindelighed har anden specialuddannelse end den, der opnaas gennem udøvelsen af den praktiske fængselsgerning. Herved vindes naturligvis et fond af almindelig menneskekundskab og mange, der gaar til denne gerning, har interesse herfor og medgivne evner til at iagttage og behandle mennesker, men man føler dog i høj grad savnet af muligheden for en samlet uddannelse i de forskellige fag, der har betydning ved dette arbejde. For en all round fængselstjenestemand er det ønskeligt at have kundskaber i ting som psykologi, psykiatri, socialforsorg, statistik, strafferet, strafferetspleje, polititeknik m. v. Det er selvfølgelig ikke saadan, at jeg mener, fængselsfolk skal udgive sig for at have forstand paa alle disse dele — saa vilde de være rene fuskere — men at saa vidt kendskab til hovedpunkterne og terminologien i disse fag maa kræves, at de forskellige fagmænd, der maa samarbejde med hinanden i fængselsarbejdet, med udbytte kan drøfte tingene sammen. Som det er nu, maa man de fleste steder søge her og der for at skaffe sin uddannelse et højst nødtørftigt supplement.

En anden ting er, at spørgsmaalet om straffuldbyrdelsen ligesom f. eks. politik er noget alle føler sig kaldede til at snakke med om — hvilket jo er ganske rimeligt, naar det som her drejer sig om et fællesmenneskeligt samfunds-
onde — saa at anerkendelsen af et egentligt fagomraade her let vil støde paa særlige vanskeligheder.

I forbindelse med spørgsmaalet om at tilvejebringe nøjere viden om fangen skal jeg lige omtale de saakaldte kriminal-biologiske undersøgelser, som er sat i gang nogle steder. Ved kriminologisk selskabs første møde blev de indgaaende skildret af magister *Christiansen* og overlæge *Stürup*, som foretager dem herhjemme, og jeg har skildret

mine studier af dem i Belgien, hvor de oprindeligt blev startet af dr. *Vervaeck*, i N. T. f. Str. 1937—38.

Disse undersøgelser har utvivlsomt videnskabelig værdi som led i arbejdet paa at udforske aarsagen til forbrydelse, hvilket arbejde jo er uomgængelig nødvendigt for fremskridt i kampen herimod. Praktisk set er undersøgelserne af mere tvivlsom øjeblikkelig værdi, idet den del af skemaet, som de praktiske fængselsmænd først vil se efter, nemlig den psykologiske analyse, ofte er mindre vejledende, udarbejdet som den er efter blot en enkelt samtale med fangen. Endvidere finder undersøgelsen ikke sted saa betids, at den kan komme det praktiske fængselsarbejde til gode. At de egentlig helst skulde udføres saa tidligt, at de ogsaa kunde være vejledende for dommeren ved sagens afgørelse, er noget andet.

Praktisk har man altsaa ikke saa megen glæde heraf, og heri var man dengang enig med mig i overbestyrelsen for det belgiske fængselsvæsen.

III.

A.

Naar vi nu ser tilbage paa straffens virkemidler, som jeg har forsøgt at ridse dem op, spørger man sig selv, hvad man, trods fængslernes store apparat og ofte velordnede indretning og trods det store arbejde, der ofte gøres af fængselsfolk, egentligt kunde forvente, at der skulde komme ud heraf, hvilket resultat, der skulde opnaas med straffen. — Angaaende dette spørgsmaal hersker der imidlertid en del uklarhed. Om straffens begrundelse og formaal har der i tidens løb været forfattet et utal af teorier — det er ikke min mening at komme ind derpaa — det gælder vel til en vis grad om dem, at de, ligesom præmisser til en konklusion, er sat paa bagefter.

Det kan formentlig daarligt betvivles, at straffen er opstaaet som en praktisk nødvendighed, og at den stadig heri maa søge sin berettigelse. Selvom hævn- og gengæl-

delsestanken synes dybt forankret i menneskesindet, synes den anskuelse i fagkredse vel dog overvejende, som gaar ud paa, at straffen maa være formaalsbestemt, og at formaalet maa være at formindske kriminaliteten. Men hvordan dette nærmere skal ske er omtvistet, idet mange hyl-der den opfattelse, at det afgørende ved straffen er dens evne til at modvirke forbrydelsers begaaelse af andre end den, der straffes, mens andre lægger vægt paa straffens virkning paa den, der straffes. Den danske straffelov hviler ikke paa noget gennemført synspunkt. Visse grupper lovovertrædere er taget ud af det overleverede system for at underkastes principielt rent specialpræventive foranstaltninger, hvis varighed er mere eller mindre ubestemt og afhængig af det med personen opnaaede resultat, mens reaktionen overfor de øvrige lovovertrædere for en stor del hviler paa tanken om straffen som et middel til at opretholde retsordenens autoritet i almindelighed.

Da erfaringen viser, at det er vanskeligt at fastsætte et bestemt kriterium for, hvornaar en person bør behandles paa den ene eller anden maade, bliver det et spørgsmål, om det i det lange løb er muligt at opretholde denne kombination af 2 forskellige reaktionsmaader: paa den ene side rationelle foranstaltninger sigtende imod personen og tilde-ling af forskellige doser tidsbestemt straf til lovovertrædere, der maa lide, om jeg saa maa sige, for de øvrige samfunds-medlemmers skyld. Efter det almindelige straffesystem er det nærmest saadan, at man siger: denne maa straffes for den virknings skyld, det kan have overfor andre, kan det virke paa ham selv, tager vi det med, men i anden række. Efter særforanstaltningssystemet siger man: denne maa underkastes denne foranstaltning for den virknings skyld, det kan have paa ham, kan det tillige virke afholdende paa andre, tager vi det med som en velkommen bivirkning. Det er nu imidlertid ikke usandsynligt, at denne bivirkning er af samme eller maaske større effekt end den tilsvarende virkning ved almindelig straf, alt indenfor det

maaske begrænsede omraade, hvor generalpræventionen har betydning. Virkningen af generalpræventionen, som ikke mindst er grundlaget for den almindelige straffereaktion, er det vanskeligt at udforske, thi en undersøgelse af, hvorfor lovlydige medlemmer af samfundet ikke bliver lovovertrædere, er vel ikke mulig. Imidlertid forudsættes det i straffelovgivningen — jfr. saaledes den danske straffelovs § 17 — at almindelig straf skal udøve en paavirkning og være nyttig ogsaa for den enkelte straffedes vedkommende, og man har formentlig lov til at gaa ud fra, at de straf fuldbyrdende myndigheders opgave — paa linie med, hvad tilfældet er for saa vidt angaar de andre frihedsberøvende foranstaltninger — er at paavirke den enkelte i en saadan retning, at tilbagefald undgaas; uden dette vilde det iøvrigt være temmelig uudholdeligt at være beskæftiget med fuldbyrdelse af frihedsstraf.

Hvorledes løser fængslerne denne opgave? En maalestok herfor har man i tilbagefaldsstatistikken, der gennemgaaende viser et ret nedslaaende resultat. Herhjemme er igennem aarene 1933—37 mellem 43 og 50% af de i aarene 1923—27 løsladte paany kommet ud i forbrydelse, og resultaterne i andre lande, for saa vidt det er muligt at sammenligne tallene, er gennemgaaende ikke bedre, ofte tværtimod. Man maa derhos erindre, at det for den dels vedkommende, som ikke oftere forser sig, ikke er givet, at dette skyldes fængslets indsats. Uden at dette kan bevises, er det sandsynligt, at adskillige af disse ikke vilde være kommet igen, selvom de ingen straf havde været underkastet, eller ligegyldig hvor lidet effektiv behandling de var blevet til del i fængslet.

Det er mig paafaldende at jeg sjældent har hørt funktionærer i de almindelige fængsler selv ytre tro paa, at de gennem deres arbejde kan redde nogen fange. Fra de mange fængselsfolk baade betjente og andre, jeg har talt med ude og hjemme, har jeg faaet saa langt flere pessimistiske end optimistiske udtalelser.

Man har herhjemme fra den gamle straffelovs tid en saakaldt klassebedømmelse, hvorefter fangen ved løsladelsen anbringes i en af følgende 7 klasser:

1. omfatter de fanger, der allerede ved indsættelsen var angrende, og paa hvem straffen antages at have haft en befæstende indflydelse.
2. de fanger, der anses væsentlig forbedrede af straffen.
3. godt paavirkede, men dog tvivlsomme.
4. forbigaaende paavirkede.
5. de fanger, der har forholdt sig ligegyldige overfor straffen og derfor anses upaavirkede.
6. de fanger, der udgaar kendeligt sløvede eller med ond vilje.
7. de fanger, som det paa grund af mentale mangler har været umuligt at bedømme.

Siden den nye straffelovs ikrafttræden er der ikke foretaget nogen samlet opgørelse af de forskellige anstalters bedømmelse. I tiden før skete det imidlertid hvert aar, og fordelingen er omtrent den samme aar for aar, saaledes at blot eksempelvis skal anføres tallene fra aarsberetningen 1932:

Klasse 1.	3 Fanger	0,32%	
— 2.	4 »	0,42%	
— 3.	38 »	4,03%	
— 4.	249 »	26,38%	} 93,86%
— 5.	637 »	67,48%	
— 6.	1 »	0,10%	
— 7.	12 »	1,27%	
		<u>100,00</u>	

67,48% er altsaa af fængslerne selv betegnet som »upaavirkede af straf«. I nogle af de tidligere aar er procenten endog større.

Selve klassebedømmelsen bærer iøvrigt vidne om den moralske vurdering, der har gennemtrængt fængselsarbejdet,

og det maa formentlig nok være mig tilladt at oplyse, at det er mig bekendt, at den paatænkes ophævet eller ændret.

B.

Hvis man erkender, at vort straffuldbyrdelsessystem ikke virker tilfredsstillende, bliver spørgsmaalet herefter, om der eksisterer mulighed for at gøre det mere effektivt.

En hovedmangel ved systemet er efter min mening, at der ikke som et fast planmæssigt led heri sættes ind overfor de enkelte fanger med i hvert fald et forsøg paa egentlig behandling, og at den uomgængeligt nødvendige forudsætning herfor: indgaaende kendskab til fangen hos de, der skulde udføre dette arbejde, ikke er til stede.

I stedet for som nu at have en række overordnede tjenestemænd, der hver især skal løse den umulige opgave at tage sig hver især af alle de i reglen hundreder af tilmed jævnlige skiftende fanger, det drejer sig om, maatte man have folk, der havde til opgave at iagttage et vist mindre antal fanger under alle deres vekslende forhold indenfor anstaltstilværelsen i arbejde som fritid, der skulde læse deres breve, overvære deres besøg, saavidt muligt besøge deres paarørende, studere deres akter, indrullere dem etc. idet hele gøre alt for at opnaa et saa indgaaende kendskab som muligt til de dem tildelte fanger og deres forhold samt paa grundlag heraf forsøge en egentlig behandling af disse.

Dette vilde formentlig kræve indførelsen af en ny klasse medarbejdere, afdelingsledere eller hvad man vilde kalde dem, der ikke skulde være bebyrdet med administrative eller andre opgaver.

Selve fængselsarbejdet maatte efterhaanden af alle de medvirkende erkendes som et rent praktisk arbejde med det dog til en vis grad opnaaelige maal at hjælpe fangen til gnidningsløst at genindtræde i samfundet og ikke som tidligere som en opgave med et ophøjet etisk-moralsk maal.

I sammenhæng hermed maatte det gamle cellesystem yderligere indskrænkes, ikke saadan, at ikke hver skulde

have sit eget soverum, men saadan, at livet under arbejde, frihed m. v. fik mere naturlige former i fællesskaber, der maatte være omhyggeligt sammensat og under nøje kontrol af de nævnte afdelingsledere.

I en modtagelses- eller observationsafdeling maatte det muligvis afgøres ogsaa under hensyn til afdelingsledernes psyke og temperament, i hvilken afdeling hver enkelt fange burde anbringes. Dette sidste vilde vel til en vis grad blive en opgave for lederen, der for at kunne udføres maatte have til forudsætning, at fængslerne ikke er for store.

Indenfor de bestaaende fængslers ramme var det formentlig ikke ugørligt at skabe en saadan organisation, men andre byggeformer som f. eks. pavillonsystemet, hvorved dog stordriftens fordele bevares, var muligt at foretrække.

En egentlig uddannelse for fængselsfolk findes som nævnt i reglen ikke, men med en rimelig aflønning skulde det maaske være muligt at lokke egnede folk til fra socialt og pædagogisk arbejde. Indehaverne af saadanne stillinger kunde maaske til en vis grad gøre det ud for forsorgssekretærer og maaske lærere og skulde forstaa at samarbejde med en præst og især med psykiatrisk uddannede læger, som vilde være uundværlige som raadgivere i et saadant system. I modsætning til nu vilde der skabes en række sideordnede tjenestemænd, der kunde udveksle erfaringer, konkurrere og incitere hinanden.

Selvom der muligvis ikke saa snart vilde kunne komme alt for meget ud af saadant forsøg paa behandling, førend erfaringer hermed var indvundne, var det dog anbefalelsesværdigt alene for at sætte fængslet i stand til at afgive de karakteristikkere og udtalelser om fanger, som allerede nu kræves, samt til gennemførelsen af et egentligt klasseoprykningssystem, som anordningen allerede nu forudsætter det.

Meget ønskeligt var det, om betjentstyrken, som maaske under saadanne forhold kunde indskrænkes, efterhaanden kunde gøres til effektive medarbejdere for saadanne afde-

lingsledere. Korpsets opgaver vilde til en vis grad blive andre, en gradvis omdannelse vilde være nødvendig, og forudsætningen herfor maatte være en ændret og bedre aflønning.

Man kunde haabe, at fængselsarbejdet anerkendtes som et led i kriminalitetens bekæmpelse lige saa vigtigt paa sin vis som f, eks. kriminalpolitiets arbejde, og at de bevillende myndigheder tog konsekvensen heraf. Det er ikke usandsynligt, at disse penge kom igen.

Man kunde spørge, hvorvidt en saadan egentlig behandling, som her antydet, overhovedet er mulig. Enhver har vel paa et eller andet tidspunkt i sit liv erfaret, hvorledes et andet menneske har virket ind paa en, gennem sin interesse, sine ord eller sin holdning over for en paa en saadan maade, at det har faaet betydning ikke alene for ens tænkemaade og indstilling, men ogsaa paa ens eftertidige handlesæt, og det er jo i denne forbindelse det afgørende. Hvorledes dette nærmere hænger sammen, kan vi næppe finde ud af — maaske er det dybest set en fiktion, men til praktisk brug er det nok at konstatere, at det er muligt at indvirke paa de fleste mennesker, maaske ikke at ændre dem, men nok ændre deres udviklings løb indenfor deres konstitutionelle muligheder.

Hos dem, der skal kunne gøre dette, kræves en evne til at sætte sig paa lige fod med fangen, til at sætte sig i hans sted og trænge ind til en forstaaelse af ham og hans situation, som det produkt denne er af alt forudgaaet.

Egentlig videnskabelig psykologi tror jeg ikke behøves hertil — blot den fornødne interesse, menneskekundskab og kendskab til de ulykkelige sociale livsforhold, hvorfra de fleste fanger kommer, og først og fremmest en sympatisk grundindstilling overfor fangen. Er der forargelse, vrede eller andre lidenskaber med i spillet, kommer man ingen vegne. Den desværre ikke ualmindelige antipatiske indstilling overfor fanger som saadanne gør ganske uegnet til et frugtbart arbejde paa dette omraade.

Et saadant mere planmæssigt arbejde med paavirkning af fangen alt efter hans større eller mindre egnethed herfor hænger nøje sammen med en effektiv løsladelsesforsorg — endelig løsladelse, hvor den paagældende straks tabes af syne og glider ud uden støtte, kunde daarligt kombineres hermed. Til en saadan forsorg hører ikke blot hjælp til arbejde og underhold m. v., men i lige saa høj grad hjælp til at finde fritidsinteresser, omgang m. v. for de løsladte, som ofte staar ganske uden støttepunkter i disse henseender. En vanskelighed herved vilde under de nuværende forhold være de efter andre synspunkter forud fastsatte straffetider.

Ved enkelte af de indførte særforanstaltninger ses et arbejde omtrent paa linie med det her antydede foretaget. Den tanke ligger nær, at de samme kræfter sat ind overfor et almindeligt fængsels klientel vilde svare regning i endnu højere grad, og at det vel var værd at forsøge det. Drejer det sig om mennesker med sindslidelser eller dybere forankrede karakterbrist, som jo ofte er undergivet særforanstaltninger med virkelig individuel behandling, er arbejdet selvsagt ulige vanskeligere. En af vore sindssygehospitals-overlæger har engang betroet mig, at han maatte anvende den samme tid til at undergive en 5—6 patienter i sin daværende privatklinik en psykoterapeutisk behandling, som til sin stuegang hos adskillige hundrede patienter.

Et forsøg i nævnte retning med egentlig behandling kunde man tænke sig vilde hjælpe noget, men samtidig bør man sikkert erkende, at adskillige af de, der vandrer i fængsel, kunde undergives mere hensigtsmæssige foranstaltninger, dels gennem udvidet anvendelse af forskellige former af særbehandling, dels ved anbringelse under andre former som f. eks. lejre af adskillige, for hvis vedkommende der ingen nødvendighed foreligger for anvendelse af et fængsels store sikkerhedsmæssige apparat.

Skulde man se problemet kriminalitetens bekæmpelse under en videre synsvinkel, maatte man sikkert erkende, at arbejdet med — om jeg saa maa sige — fuldt færdige

kriminelle i alle tilfælde er saa vanskeligt, at det, selvom det jo maa gøres, opfordrer til beskedenhed med hensyn til de resultater, man kan vente sig heraf.

Skal man opnaa virkelig fremgang i kampen, maa man sikkert gaa til ondets rødder, og alt eftersom de indviklede problemer om forbrydelsers aarsagsforhold begynder at klares, sætte ind paa andre fronter, saaledes særligt indenfor det profylaktiske arbejde.